

REALIDADE E PERSPECTIVAS DO TRABALLO FEMININO NO MUNDO DO MAR

Y. ZOTES TARRÍO, M. L. CHAS AMIL, C.S. VILLASANTE. Universidade de Santiago de Compostela

REPORTAXE GRÁFICA: ADELA LEIRO LOIS

Recollida de algas

En Galicia existe unha relación histórica das mulleres co mar, cunha importancia socioeconómica decisiva no sector pesqueiro, xa que participan en toda a cadea produtiva, desde o subsector extractivo até a comercialización final do produto. A forza laboral feminina na pesca existe na actualidade con carta de natureza propia, con arraigo histórico e cun papel socioeconómico determinante. As mulleres foron desde sempre pescadoras a bordo, traballadoras na industria conserveira, transportistas-estibadoras e vendedoras de peixe, transformadoras de materia prima en alimento, comercializadoras, armadoras, mariscadoras, redeiras, percebeiras, recolectoras de algas, bateeiras, empresarias da comercialización, directoras e xerentes de empresas medianas e grandes e accionistas de grandes compañías, pescando, cultivando, transformando, vendendo e transmitindo coñecemento.

Así, o papel das mulleres na pesca galega é fundamental para o desenvolvemento de moitas das actividades do sector, desde a extracción do recurso, pasando pola transformación, comercialización e servizos relacionados. Algúns destes pasos na cadea produtiva teñen un carácter eminentemente feminino, como son o marisqueo e a fabricación de conservas e outros transformados da pesca. Tamén teñen un papel destacado na miticultura, no comercio polo miúdo e nalgúns servi-

zos relacionados, como a fabricación e reparación de redes. Ante esta evidente presenza sorprende o escaso interese das distintas administracións públicas por recoller de forma axeitada a realidade do papel da muller no sector pesqueiro, ignorando a parte da produción orixinada polas mulleres. É inexplicable que esta situación continúe na actualidade tendo en conta que desde a teórica feminista se deron solucións ás formulacións conceptuais que de momento impiden dispoñer de estatísticas fiables, eliminando as excusas de difícil contabilización, de imputación e/ou recoñecemento da actividade económica do traballo realizado polas mulleres.

Conserveira

Mariscando no Serrido. Cambados

O problema do recoñecemento da forza laboral feminina na pesca galega non reside, por tanto, na mala identificación das actividades nas que participa, xa que existe cun papel económico fundamental para a obtención do produto pesqueiro, senón, máis ben, nas deficiencias das estatísticas oficiais para sacar á luz o traballo evidente das mulleres neste sector. Resulta, por tanto, moi difícil atopar unha cifra procedente de estatísticas oficiais que nos achegue ao número de mulleres activas galegas na pesca. Por poñer un exemplo, o desaparecido "Anuario de Pesca Marítima" (MAPA), ao considerar unha definición minimalista da actividade (captura a bordo dunha embarcación), non contemplaba a posibilidade da existencia de mulleres xa que non había mulleres tripulantes. Esta fonte estatística non foi substituída por ningún Anuario específico para o sector, polo que hoxe en día, agás as fontes censais (Censo de Poboación e Vivendas e Padrón Municipal de Habitantes), non se publica con periodicidade anual ningunha estatística que recolla a actividade pesqueira diferenciando entre ocupados/as e parados/as. Así, a estatística elaborada polo "Instituto Galego de Estatística" (IGE) para que sirva de apoio aos traballos das Contas Económicas de Galicia *Macromagnitudes da pesca* recolle, entre outras, información do persoal ocupado na pesca, no marisqueo a pé e na acuicultura sen diferenciar por sexos.

Entre todas as estatísticas chama particularmente a atención o informe da Comisión Europea *El papel de las mujeres en el sector de la pesca* (2002) pola súa deficiente recollida de información. Tendo en conta a importancia dun informe como este como instrumento para a toma de decisións na política comunitaria, esta infravaloración do emprego feminino pode levar á toma de decisións erróneas por parte da Unión Europea. Así, a sistemática inclusión de actividades como o marisqueo (case 7.000 empregos femininos e outros 1.000 masculinos) e a miticultura (case 2.000 empregos femininos e outros 5.000 masculinos) dentro da acuicultura mariña, pode levar a imputar o número de empregos existentes a actividades como a piscicultura mariña, altamente subvencionadas e cunha creación ínfima de empregos (apenas 200 no ano 2000, 52 dos cales corresponden a mulleres). Desta forma estase deixando de apoiar actividades que xeran un grande número de empregos femininos, coa conseguinte perda de benestar da poboación feminina autóctona, en beneficio das grandes multinacionais da piscicultura mariña.

Traballadora nunha batea de mexillón

Revisadas as dificultades e deficiencias existentes nalgunhas fontes estatísticas, e co fin de ter unha visión máis detallada do emprego feminino no sector, utilizaremos as *Táboas Input-Output da pesca-conserva galegas 1999* (TIOPesca-99). Esta fonte subdivide o sector pesqueiro nas diferentes ramas da pesca extractiva (baixura, litoral, altura e gran altura), miticultura, acuicultura mariña, marisqueo, conserva e novos transformados de produtos da pesca e presenta unha cuantificación do emprego distinguindo por sexos para as distintas ramas (Táboa 1).

Táboa 1. Emprego no sector pesqueiro galego.

	Mulleres	Homes	% Mulleres s/total
Pesca Extractiva (I)	325	25.367	1,26
Marisqueo (II)	6.988	1.298	84,33
*Miticultura	1.894	5.241	
*Piscicultura mariña	52	143	
Acuicultura (III)	1.946	5.384	26,55
Total Pesca (I+II+III)	9.259	32.049	22,42
*Conserva	3.886	1.271	
*Outros transformados	1.607	526	
Total Conserva e Transformados	5.493	1.797	75,34
TOTAL	14.752	33.846	30,35

Fonte: TIOPesca-99

Regateiras na lonxa

En función da porcentaxe de emprego feminino, podemos distinguir subsectores cun nivel baixo de participación das mulleres, integrado por Gran Altura, Altura, Litoral e Baixura, que en ningún caso supera o 10% de emprego feminino; cun nivel de participación medio, integrado pola miticultura, onde a participación das mulleres supera a cuarta parte do emprego total; e, finalmente, cun nivel de participación alto, os subsectores da conserva e do marisqueo a pé, nos que acadan cifras arredor do 80% do total. Hai que salientar que os tres subsectores nos que a presenza das mulleres é maioritaria ou de relevancia decisiva (marisqueo, miticultura e conservas) non existirían como se coñecen hoxe en día de non contar coa forza laboral feminina.

No caso das mariscadoras, estas non realizan simplemente actividades de extracción, xa que participan activamente noutras tarefas como poden ser técnicas de semicultivo, vixilancia, limpeza e mellora do terreo. Este proceso de transformación das actividades levadas a cabo polas mulleres debeuse, en boa medida, á maior formación, que favoreceu unha mellora na organización do proceso produtivo e a profesionalización deste colectivo. As mariscadoras son, arestora, traballadoras autónomas e deben estar dadas de alta no Instituto Social da Mariña dentro do réxime da Seguridade Social dos Traballadores do Mar. Sen embargo, aínda existen mariscadoras que non están dadas de alta ao proceder de zonas onde esta actividade é marxinal e as rendas medias non lles permiten aportar as cantidades necesarias á Seguridade Social. Pese ao cal, nos últimos anos deuse un significativo incremento do número de altas producidas na maioría das Confrarías.

En Galicia, no 2005 o número total de mariscadoras/as censadas, distribuídas en organizacións sectoriais (nomeadamente confrarías de pescadoras), alcanza as 5.134 persoas, das cales 778 son homes e 4.356 mulleres. A distribución por provincias do número de mariscadoras marca unha forte concentración na Coruña e Pontevedra, que representan, no ano 2005, o 36,7% e o 61,5%, respectivamente, e a presenza do seu traballo

Mariscadora de Cambados

ascende ao 72,4% en A Coruña, ao 78% en Lugo e ao 94,7% en Pontevedra. Considerando os estratos de idade das mariscadoras nas tres provincias, a meirande parte delas teñen entre 46 e 65 anos (A Coruña o 58%, Lugo o 71,4% e Pontevedra o 69,1%). Por tipoloxía de *permex* (permiso de explotación concedido pola Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos que actúa como título habilitante para exercer a actividade marisqueira), 4.138 destas mulleres posúen permisos de explotación xeral mentres que as restantes 218 dirixen a súa actividade produtiva ao percebe. Comparando os anos 1996 e 2005, a provincia de Pontevedra é a que acolle o maior número de mariscadoras, que oscila no 60% do total. Non obstante é a provincia de Lugo a que, en termos porcentuais, rexistra o

maior descenso, co 63%, seguida de A Coruña, co 45,3%, e de Pontevedra, co 43%.

Pero a presenza da forza laboral feminina e os progresos acadados en materia de organización da produción e recoñecemento dos seus dereitos como traballadoras tamén ten a súa tradución económica, non só na evolución da produción da meirande parte das especies de marisqueo a pé, senón tamén, como lóxica consecuencia, nas rendas percibidas polas mariscadoras.

No que respecta aos restantes subsectores pesqueiros, constatamos a existencia de mulleres en tódolos eidos, oficios e cualificacións. A participación da muller, non obstante, non comeza e acaba coa simple presenza numérica. Nas actividades arriba citadas hai que sinalar que os aspectos cualitativos que fan referencia ao papel da muller na sociedade mariñeira son tan importantes como os cuantitativos.

Así, é fundamental a cualificación material (esteá ou non reflectida no salario), a transmisión do coñecemento do medio mariño, o papel de coidadora do recurso e, polo tanto, de elemento clave na fixación da poboación, así como na perpetuación dunha relación histórico-cultural co mar. As bases sobre as que se sustenta a dinámica industrial da transformación do peixe en Galicia están en débeda co rol das mulleres no sector pesqueiro.

Traballando o mexillón

Empacando peixe

Mariscando en Castrelo (Cambados)

Aínda que a porcentaxe de emprego feminino total no sector pesqueiro galego nas TIOPesca 99 é algo inferior ao da publicación da Comisión Europea (2002), a diferenza no número de empregos en valor absoluto é moi importante, resultando que as cifras da primeira fonte duplican os achegados pola Comisión. Coas demais fontes analizadas, sacando a elaborada pola Consellería de Pesca, só é posible realizar unha comparación para o sector pesqueiro (pesca extractiva, marisqueo e acuicultura) dado que non achegan datos para a industria de transformados, comercio, etc. Como se pode apreciar na Táboa 2, os empregos sitúanse entre 30.000 e 40.000, sendo superados

Táboa 2.- Cuantificación dos empregos na pesca extractiva, marisqueo e acuicultura en Galicia.

	Emprego total	% Emprego feminino
-Consellería de Pesca e A. Marítimos (2004)	64.222	Nd
-TIOPesca 99	41.439	22,43
-Instituto Social da Mariña (2001)	38.011	Nd
INE (2001)	35.211	23,07
IGE (2001)	29.651	Nd
Comisión Europea (2002)	11.993	32,29

Nota. Nd: Non dispoñible.

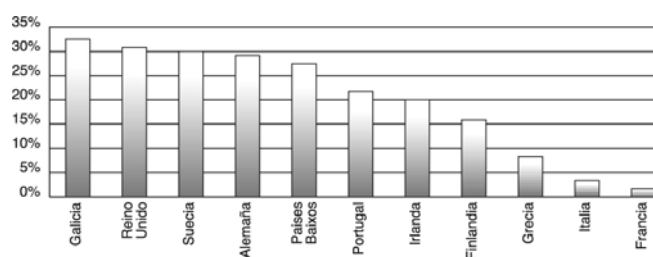
Mariscadoras na Ría da Arousa

Encordando a ostra

polos case 65.000 da Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos, e máis infravalorados polos 12.000 do informe da Comisión Europea (2002). Os datos da porcentaxe de empregos femininos sobre o total son moi similares, excepto a cifra achegada pola Comisión. Aínda así a división do emprego masculino e feminino, realizado na pesca extractiva, no marisqueo, na miticultura, na acuicultura mariña, na conserva e nos transformados, supón 48.598 empregos dos 53.295 da totalidade do sector, é dicir, un 91,18% dos empregos da pesca en Galicia.

Gráfico 1. Importancia do emprego feminino no sector pesqueiro

Fonte: Elaboración propia a partir de Comisión Europea (2002) e García Negro (2003)

BIBLIOGRAFÍA

- Comisión Europea (2002): *El papel de las mujeres en el sector de la pesca*. Mc Allister, Elliot and Partners Ltd. http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/pub_es.htm [19/10/2004]
- Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos. Plataforma Tecnolóxica de Pesca, www.pescadegalicia.com
- Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos. Censo de explotacións mexilloeiras.
- Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos. Rexistro de Permex.
- García Negro, M. C. (Dir.) (2003) *Táboas Input-Output pesca-conserva galegas*. 1999, Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.
- IGE (2003) *Macromagnitudes da pesca*, 2001. http://ige.xunta.es/ga/economicas/agro_pesca/macro_pesca/2001/pesc_ext_ing_t_gtos.htm [20/11/2004]
- Instituto Nacional de Estadística (INE) (2001). Censo de Población y Vivienda 2001.

Camiño da seca